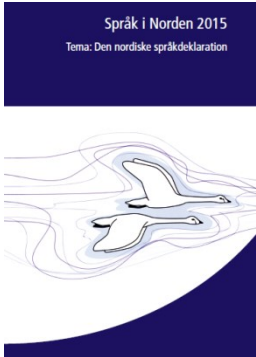

Sprog i Norden

Titel:	Flerspråkigheten och den nordiska språkgemenskapen	
Forfatter:	Lena Ekberg	
Kilde:	Sprog i Norden, 2015, s. 9-22	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive	

© Forfatterne og Netværket for sprognævne i Norden

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Flerspråkigheten och den nordiska språkgemenskapen

Lena Ekberg

Sammanfattning

I artikeln diskuteras vilken roll flerspråkigheten har i nordisk språkpolitik, med utgångspunkt i Deklaration om nordisk språkpolitik. Vidare diskuteras ideologin bakom några av de centrala begreppen i den språkpolitiska diskursen, däribland den nordiska språkgemenskapen. Trots att flerspråkighet är en av fyra arbetsfrågor som pekas ut i deklARATIONEN, är andraspråksperspektivet näst intill osynligt. Målet att alla nordbor i första hand ska kunna kommunicera med varandra på ett skandinaviskt språk ignorerar att runt en fjärdedel inte har ett skandinaviskt språk som modersmål. Slutsatsen är att en översyn av deklARATIONEN är motiverad med hänsyn till de nya immigrationsmönster och språkkontaktsituationer som globaliseringen för med sig.

1. Inledning

Deklaration om nordisk språkpolitik (2006) är ett visionärt strategidokument för en gemensam nordisk språkpolitik. Som alla strategidokument behöver det kontinuerligt ses över och anpassas till den föränderliga verkligheten, och eventuellt till de (föränderliga) politiska intentionerna. Det är utgångspunkten för den granskning av deklARATIONEN som jag gör i den här artikeln. Det specifika syftet är att belysa vilken roll flerspråkighet, som begrepp och fenomen, har i den nordiska språkpolitiken, så som den kommer till uttryck i språkdeklARATIONEN. Mångspråkighet och flerspråkighet är en av de fyra arbetsfrågorna för en nordisk språkpolitik, men utöver detta – vilka intentioner vad gäller flerspråkighet hos individ och samhälle kan man utläsa ur deklARATIONEN?

Jag ska också diskutera vilka föreställningar om språk och språkanvändning som kommer till uttryck genom de begrepp och formuleringar som används i den nordiska språkplaneringen – och hur väl dessa föreställningar svarar mot den kunskap vi har om vad språk är och hur kommunikation fungerar i situationer av språkkontakt. Min utgångspunkt för läsningen av språkdeklARATIONEN är den konkreta frågan: är det dags att revidera språkdeklARATIONEN med avseende på andraspråks- och flerspråkighetsperspektivet? Är de begrepp och formuleringar som används de som bäst svarar mot intentionerna med

språkpolitiken? Hur realistiska är intentionerna med tanke på den faktiska situationen? Och: bör kanske rentav intentionerna revideras?

2. Närläsning av språkdeklarationen

Den nordiska språkdeklarationen består av ett antal löst hopfogade textavsnitt som kortfattat och förträdesvis i punktform beskriver språksituationen i Norden och den gemensamma språkpolitiken för länderna och de självstyrande områdena i Norden. Den signerades 2006 av de nordiska utbildnings- och kulturministrarna. Vad säger den om målen för en gemensam nordisk språkpolitik sett ur ett andraspråks- och flerspråkighetsperspektiv?

I inledningen till *Deklaration om nordisk språkpolitik* slås fast att vi i Norden "betraktar [...] alla språk som likvärdiga" (s. 81). Observera lydelsen *betraktar som* – deklarationen kategoriserar nämligen språken i olika grupper beroende på den roll (läs: betydelse) de har i förhållande till det samhälle där de talas.

Deklarationen skiljer mellan språk som är:

1. kompletta och samhällsbärande: danska, finska, färöiska, isländska, norska (bokmål, nynorska), svenska
2. enbart samhällsbärande: samiska (i olika varieteter) och grönländska
3. statsbärande: danska, finska, isländska, norska, samiska, svenska
4. språk som har en "speciell ställning": meänkieli, kvänska, romani (i olika varieteter), jiddisch, tyska samt de olika nordiska teckenspråken
5. utomnordiska språk

Det är i första hand politiska argument som ligger bakom indelningen av språken; beteckningarna "samhällsbärande", "statsbärande", språk med "speciell ställning" bygger på politiska förhållanden. Beteckningen "komplett" hänförs däremot (till synes) till språkliga förhållanden: "Att ett språk är komplett betyder i detta sammanhang att det kan användas på samhällets alla områden" (s. 81). (Jag återkommer till den definitionen.)

Efter inledningen följer ett kort avsnitt om språkpolitiken i Norden – med rubriken *En demokratisk språkpolitik för det mångspråkiga Norden*. Där konstateras att "[u]tgångspunkten för den nordiska språkpolitiken är att Nordens samhällsbärande språk är och förblir starka och levande [...] och att det nordiska samarbetet fortsättningsvis bedrivs på de skandinaviska språken, d.v.s. danska, norska och svenska" (s. 82). Några andra språk nämns inte.

I det följande avsnittet, *Nordbors språkliga rättigheter*, slås fast att nordisk språkpolitik "tar sin utgångspunkt" i ett antal språkliga rättigheter som räknas upp i punktform; sist nämns rättigheten att "bevara och utveckla sitt moders-

mål och sitt nationella minoritetsspråk” (s. 82). Att märka är formuleringen ”tar sin utgångspunkt i”, vilket måste tolkas som att rättighetslistan inte är en del av den gemensamma språkpolitiken. Det blir också uppenbart när man jämför rättighetslistan med *målen* för den nordiska språkpolitiken i nästa avsnitt. Rättighetsförklaringen vad gäller modersmål och nationella minoritetsspråk har ingen motsvarighet bland målen för den nordiska språkpolitiken. De centrala målen handlar om de samhällsbärande språken, av vilka de skandinaviska språken intar en särställning. Minoritetsspråken nämns inte. (Däremot sägs att språkpolitiken ska sikta mot att alla nordbor ska ha ”mycket goda kunskaper i minst ett språk med internationell räckvidd och goda kunskaper i ytterligare ett främmande språk” (s. 82).)

Mångspråkighet och flerspråkighet har som en av fyra arbetsfrågor för en nordisk språkpolitik fått ett eget avsnitt i deklARATIONEN (s. 84). Här räknas de språk upp som behöver särskilt stöd från samhället för att fortleva i de nordiska länderna, liktydiga med ”andra modersmål än landets (ländernas) majoritetsspråk”. Språken delas in i två grupper, nämligen:

1. samiska, kvänska, meänkieli, romani, jiddisch samt finska (i Sverige) och tyska (i Danmark); teckenspråken
2. andra språk som är modersmål för nordbor

Därutöver nämns grönländskan, som sägs inte en särställning genom att vara majoritetsspråk på Grönland men med relativt få talare.

Den första gruppen innefattar lagfästa minoritetsspråk i ett eller flera länder i Norden; även teckenspråken placeras i samma kategori men skild från de lagfästa minoritetsspråken. Inom denna grupp har vissa språk en särställning, nämligen ”de språk som inte är nationalspråk någonstans”. Inom den andra gruppen, övriga minoritetsspråk, görs ingen ytterligare uppdelningen. Ambitionerna när det gäller dessa språk är begränsade:

”Det är *önskvärt* att det finns *fackmiljöer* i Norden som har expertis, *eller som kan hänvisa till* europeisk expertis, inom *de flesta* av dessa språk.”(s. 84) (mina kursiveringar)

Förutom att *fackmiljöer* i sig är vagt signalerar uttrycken *önskvärt, eller som kan hänvisa till, de flesta av dessa språk* förbehåll när det gäller stödet för dessa övriga minoritetsspråks existens inom Norden. I en artikel från 2007 gör Anne Holmen en jämförelse mellan ett utkast av deklARATIONEN som Nordens språkråd utarbetade 2005 och den slutliga version som antogs av Nordiska rådet. Hon konstaterar att vad gäller den specifika punkten ovan har en formulering strukits i den slutliga versionen, nämligen att de nästan 200 andra språk

som är modersmål för nordbor ”skal have en sådan støtte af institutioner inden for videnskab og kultur, at de kan anvendes i Norden” (Holmen 2007:110). Formuleringen i den slutliga versionen blev med andra ord tämligen urvattnad i jämförelse med den betydligt starkare utfästelsen i utkastet.

3. Slutsatser av läsningen

Vilken plats har andraspråkstalarna och flerspråkighetsperspektivet i deklARATIONEN?

Ser vi till målet med den nordiska språkpolitiken så som den kommer till i uttryck i språkdeklARATIONEN handlar det i första hand om att stärka de samhällsbärande språken i Norden, och i synnerhet de skandinaviska språken, i det nordiska samarbetet och i språkkontakter generellt. Minoritetsspråken och flerspråkigheten i samhället finns med i bakgrunden, som en arbetsfråga, men andraspråksperspektivet är näst intill osynligt.

Målet att ”alla nordbor” ska kunna kommunicera med varandra, ”i första hand på ett skandinaviskt språk” kopplas inte ihop med arbetsfrågan ”Mångspråkighet och flerspråkighet”. Det borde den nog göras, för i gruppen ”alla nordbor” döljer sig ju en betydande del av Nordens befolkning som inte talar något av de tre språken svenska, danska och norska som modersmål. *Hur* stor del är som alltid när det gäller språkstatistik svårt att säga; jag ansluter mig här till Dahl (2009) som menar att det handlar om 25–30 procent av de ca 25 miljoner människor som bor i Norden, alltså 6–7 milj. Då är både de inhemska språken inräknade – finska (den största gruppen), isländska, färöiska, grönländska, de samiska språken, romani i ett antal varieteter, tyska (i södra Danmark) – och alla ”invandrarspråk”, dvs. de minoritetsspråk som inte är lagfästa minoritetsspråk. Här bör det nämnas att det i utkastet till språkdeklARATIONEN fanns ett tillägg till målet att alla nordbor ska kunna kommunicera med varandra ”i första hand på ett skandinaviskt språk”, nämligen att kommunikationen ”i andra hand ska ske via tolk”. Men det försöket att beakta de utomnordiska/-skandinaviska andraspråkstalarna vann alltså inte gehör hos kultur- och utbildningsministrarna.

En annan, viktigare, formulering som också ströks i den slutliga versionen beträffande målen för en nordisk språkpolitik gällde alla nordbors rätt till sitt språk, nämligen att ”alla nordbor ska kunna få stöd till att utveckla sitt modersmål”. Här fanns alltså den saknade länk jag efterlyste mellan deklARATIONENS rättighetsförklaring och målen för en nordisk språkpolitik.

Men inte bara innehållet som sådant i deklARATIONEN är intressant – också de etablerade begrepp som används för att beskriva språksituationen i Norden är intressanta att se närmare på – ur ett flerspråkighetsperspektiv. I det följande

ska jag diskutera motiveringen till – och ideologin bakom – begreppet *komplett språk* som är centralt i den nordiska språkplaneringsdiskursen, och gå vidare till begrepp som *den nordiska språkgemenskapen*, *internordisk språkförståelse* och *skandinavisk mellanförståelighet*. Min tes är att dessa begrepp ingår i samma språkideologiska bygge, och motiveras på samma grunder, såväl i den nationella språkplaneringen som i den nordiska.

4. Språkideologiska begrepp i den nordiska språkplaneringen

Vi ska alltså återvända till begreppet *komplett språk* och den förklaring som ges av begreppet i deklARATIONEN, nämligen ett språk som ”kan användas på samhällets alla områden”. På webbplatsen för Nordisk Sprogkoordination finns ordförklaringar till begrepp som används i dokument om språkpolitik, bl.a. *Deklaration om nordisk språkpolitik*. Vad gäller begreppet *komplett språk* förklaras det på samma sätt som i deklARATIONEN, bara något utförligare.

”Et komplet sprog er et sprog der *kan bruges* på alle samfundets områder, fx i den akademiske verden og i erhvervslivet. Andre taler om et ’helt og fuldt’ sprog.”¹ (min kursiv)

Uttrycket *kan bruges* är dock tvetydigt mellan ”förmåga” och ”bruk”. Om ett språk inte kan användas inom alla områden beror det på 1) att det saknas ord och begrepp på språket ifråga inom vissa områden? Eller 2) att det inte finns reella (praktiska) möjligheter att använda språket inom vissa områden, t.ex. på grund av politiska förhållanden? Eller beror det på både 1 och 2? Uttrycket *et ’helt og fuldt’ sprog* antyder att det faktiskt skulle handla om språkets *förmåga*, dvs. egenskaper hos språket. Både termen och definitionen ger med andra ord associationer till ett fulländat språkligt system.

En term som brukar användas i samma språkpolitiska kontext som *komplett språk* är *domänförlust*, vilket innebär att ett språk förlorat uttrycksmöjligheter inom en viss domän, och alltså blivit eller riskerar att bli ”icke-komplett”. Liksom *komplett språk* syftar *domänförlust(er)* på *språkets* egenskaper, oberoende av dem som talar språket. Vad exakt som ligger i begreppet *domänförlust* är dock oklart. Handlar det om kognitiv förmåga eller social praktik? Trots att det är mer än 12–13 år sen begreppet lanserades på nordisk botten finns det fortfarande ingen definition av *domänförlust* som kan operationaliseras, dvs. ligga till grund för en vetenskaplig undersökning av fenomenet (Salö 2012:37).

När det gäller språkbrukarnas bristande förmåga att uttrycka sig inom en eller flera domäner talar vi hellre om *kapacitetsförlust*. Men förhållandet mel-

1 <http://sprogkoordinationen.org/sprogpolitik/nordisk-sprogpolitik/ordforklaring/>

lan domämförlust och kapacitetsförlust är inte heller vetenskapligt undersökt. Det antagna sambandet är rimligen följande: om ett språk X inte används inom ett område Y så blir det så småningom omöjligt för språkbrukarna att använda språk X för att tala/skriva om företeelser inom område Y, vilket i sin tur påverkar språket X så att uttrycksmöjligheterna begränsas. Frågan är vad vi menar med att vi inte *kan* använda språket X för ett visst ändamål. Handlar det enbart om brist på terminologi – eller handlar det också om brist på andra uttrycksmedel, och i så fall vilka? Och, hur omfattande kapacitetsförluster hos språkbrukarna krävs för att dessa ska påverka själva det språkliga systemet? – Jag ska inte fördjupa mig i den här frågan, bara påminna om det problematiska i att oreflekterat sätta likhetstecken mellan bristande användning av ett visst språk inom ett visst område och egenskaper hos språket i fråga. Däremot är det otvetydigt så att både *komplett språk* och framför allt *domämförlust* varit verkningsfulla medel i den språkpolitiska argumentationen om vikten att stärka de nationella språken i förhållande till engelskan (jfr Salö 2012). Termerna konstruerar – metaforiskt – språk och domäner som avgränsade objekt, och har i kraft av den värdeladdning som ligger i orden *komplett* respektive (*domän*)*förlust* en övertalande funktion.

Att värdera språk utifrån hur "fullständiga" de är som språkliga system är rimligen inte avsikten med användningen av *komplett språk* – det är som sagt ett språkideologiskt begrepp. Det problematiska med den förklaring av begreppet som ges i språkdeklarationen är emellertid att skillnaden mellan ett språks uttrycksmöjligheter, som språkssystem betraktat, och dess användning som kommunikationsmedel inte berörs, vilket får till följd att associationen till språk(system) som mer eller mindre kompletta så att säga får stå oemotsagd. Och det blir särskilt problematiskt eftersom det finns språk som per definition blir "icke-kompletta" i den kategorisering som görs i språkdeklarationen. Observera dock att det negerade uttrycket "inte komplett" (eller "icke-komplett") undviks i deklarationen; istället används omskrivningen "som inte kan användas på samhällets alla områden" – vilket kan tolkas som en reservation mot de implikationer en negering av termen skulle ge.

Ett språkideologiskt begrepp som är centralt för den nordiska språkpolitiken är *den nordiska språkgemenskapen*,² som baseras på föreställningen om att de nordiska språken är så lika att de är inbördes förståeliga. Nordbor bör med andra ord kunna tala sina respektive modersmål och bli förstådda av andra nordbor. I början av 2000-talet genomförde Lars-Olof Delsing och Katarina Lundin en undersökning om ungdomars förståelse av danska, svenska och

---

2 Se Börestam (2008: 27ff) för en diskussion av begreppet.

norska (Delsing & Lundin Åkesson 2005). Projektet gick under namnet *Internordisk språkförståelse i en tid med ökad internationalisering* (INS-projektet) och resultaten redovisades i en forskningsrapport med titeln *Håller språket ihop Norden?* Bortsett från resultatet av undersökningen (som jag inte ska beröra här) är själva projektnamnet intressant. Undersökningen begränsades till förståelsen av danska, svenska och norska, dvs. till de skandinaviska språken – mer specifikt till de fastlandsskandinaviska språken – men forskarna valde alltså ändå att tala om *internordisk*, inte *skandinavisk*, språkförståelse. Motiveringen till detta är förmodligen att undersökningen av språkförståelsen inte begränsades till talare av de tre skandinaviska språken; också språkförståelsen hos talare av övriga språk i Norden – finska, isländska, färöiska, grönländska – undersöktes. Icke desto mindre glider författarna mellan beteckningarna *nordisk* och *skandinavisk* när de resonerar om graden och arten av språklig gemenskap i Norden – vilket speglar det faktum att den *nordiska språkgemenskapen* är ett inarbetat begrepp, även om det vore mer precist att tala om den *skandinaviska språkgemenskapen*. Uttrycket *den nordiska språkgemenskapen* döljer ju det faktum att det bara är tre av de åtta³ nationella och/eller samhällsbärande språken i Norden som innefattas i den språkliga gemenskapen. Och det är som sagt inte bara talare av något av de andra inhemska språken i Norden som exkluderas utan också den växande andelen utomnordiska invandrare eller barn till utomnordiska invandrare.

Men frågan är inte bara vilka föreställningar om språksituationen i Norden som *den nordiska språkgemenskapen* ger uttryck för utan också vilken ideologi som ligger bakom språkdeklarationens mål om *mellanförståelighet*: ”att alla nordbor kan kommunicera med varandra, i första hand på ett skandinaviskt språk” (s. 82). Varför är det viktigt att kommunikationen sker ”i första hand” på ett skandinaviskt språk? Ett skäl är uppenbart, nämligen hotet från engelskan. De nordiska språken ska användas i kommunikation mellan invånarna i Norden, så att inte engelskan tillåts breda ut sig på de nordiska nationalspråkens bekostnad. Med ett sådant mål blir val av språk viktigare än själva kommunikationen. Det är den tolkning som osökt infinner sig. Det är också hotet från engelskan som motiverar användningen av begreppen *komplett språk* respektive *domänförlust* i den nordiska såväl som den nationella språkplaneringen. Liksom dessa båda begrepp är *den nordiska språkgemenskapen* en produkt av en språkpolitisk och ideologisk hållning, och därtill ett begrepp med en positiv värdeladdning. I en globaliserad värld – eller på en global språkmarknad, för att tala med Bourdieu (1991), riskerar de nordiska språken att förlora

---

3 Förutom danska, svenska, norska: finska, isländska, färöiska, grönländska, samiska.

i marknadsvärde. Att betona den nordiska språkgemenskapen blir ett sätt att stärka aktierna också hos de enskilda nordiska språken – det blir, om man så vill, en utvidgad språklig nationalism.

Men betoningen av ett lands nationalspråk riskerar att tona ned de andra språk som talas i landet. Det är vad som ofta sker i debatten om engelskans roll i det svenska språksamfundet. Det yttersta motivet till att Sverige efter årtal av diskussion fick en språklag som lagfäste svenskan som huvudspråk var det upplevda hotet från engelskan. I språklagen (2009:600) betonas och regleras svenskans status i förhållande till andra språk som talas i Sverige – de nationella minoritetsspråken, det svenska teckenspråket och övriga språk. Svenskans relation till engelskan nämns inte explicit i språklagen. Trots det gällde de anmälningar om brott mot språklagen som Justitieombudsmannen, JO, fick ta emot när lagen var ny uteslutande engelskans intrång på områden där anmälarna menade att svenskan borde användas (Ekberg 2013).

Engelskans tilltagande dominans inom vissa områden är *en* del av det komplexa fenomenet globalisering. Andra och delvis sammanhängande aspekter av globaliseringen är skärpta maktrelationer mellan språk – globala, nationella och regionala – och en ökande transnationell migration. Och det är här som betonandet av nationalspråken kommer in i bilden som en problematisk aspekt i förhållande till minoritetsspråken och flerspråkigheten. Betonandet av svenskan märks nämligen inte bara i språklagen och i andra språkpolitiska dokument. Det märks också när flerspråkighet i skolan diskuteras. Det finns en allt större acceptans i den offentliga diskursen för att ifrågasätta modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning, med argumentet att modersmålet stjälar tid från den viktiga svenskan – därmed ifrågasätts också den officiella språkpolitiken, som alltsedan 70-talet har utmärkts av språklig och kulturell pluralism. En analys av debattartiklar skrivna av företrädare för ett parti i regeringsställning (Ekberg 2013) visar att den offentliga diskursen nu börjar närma sig diskursen i samhället i stort där ”assimilationstanken fortfarande har – och hela tiden har haft – en mycket tydligare framtoning än integrationstanken” (Hyltenstam & Tuomela 1996:12).

5. Avslutning och diskussion

Språkval i internordisk kommunikation

Den nordiska språkdeklarationen handlar både om språkval i det nordiska samarbetet (dvs. i officiella sammanhang) och om språkval i inofficiell kommunikation mellan medborgare i de nordiska länderna. Målet är att det nordiska samarbetet också i fortsättningen ska bedrivas på de skandinaviska språken, dvs. danska, norska och svenska. Vad gäller kommunikationen mellan

nordbor är målet att alla ska kunna kommunicera med varandra, ”i första hand på ett skandinaviskt språk”. Språkvärdet i internordisk kommunikation är begränsade till de skandinaviska språken.

Vad gäller det nordiska samarbetet vore ett sätt att öka den språkliga mångfalden, och den språkliga jämställdheten, att inkludera samtliga samhällsbärande språk i Norden som kommunikationsmedel i det nordiska samarbetet. Situationen skulle då bli lik den som råder i det europeiska samarbetet, där man betonar den språkliga mångfalden och vikten av att även andra språk än engelska, franska och tyska syns och hörs (jfr Dahl 2009). Att också isländska, färöiska, grönländska etc. används i internordiska sammanhang bör rimligen stärka dessa språk som just samhällsbärande – enligt samma logik som används i argumentationen för vikten av att stärka enskilda nationalspråk i förhållande till engelskan. Ett annat argument – som brukar framhållas när det gäller minoritetsspråkstälars tillgång till sitt språk i det offentliga rummet – är det symboliska värdet av att ett språk används i ett officiellt sammanhang. Det är ett argument som är giltigt också för ökad språklig mångfald i det nordiska samarbetet. Beträffande målet att nordbor *i första hand* ska kommunicera på ett skandinaviskt språk är det som jag nämnt ett problematiskt faktum att en betydande del av Nordens befolkning inte talar något av de tre språken svenska, danska och norska som modersmål. Med tanke på denna faktiska situation bör man överväga, och på nytt diskutera, om detta mål är väl formulerat.

Hur ska andraspråkstälare integreras i den nordiska språkgemenskapen?

I Börestam (2008) undersöktes språkbruket hos ett antal andraspråkstälare som invandrat till Norden i vuxen ålder, och som därefter kommit i kontakt med ytterligare ett nordiskt språk (antingen svenska eller danska). Det visade sig att talarna kunde delas in i två grupper beroende på vilken språklig strategi de valde i förhållandet till de båda språken, nämligen att bli *språktänjare* (man behåller andraspråket som bas) eller *språkbytare* (man byter andraspråk eller håller sig med två andraspråk). Så gott som alla Börestams tio informanter blandade språken, men medan det för språktänjarna sågs som en resurs att kunna blanda språken, upplevde språkbytarna det som ett misslyckande. Språktänjarna hade en utpräglat funktionell syn på kommunikationen: huvudsaken var att man gjorde sig förstådd; språklig korrekthet intog en underordnad roll. Språktänjarna utnyttjade sina samlade språkliga resurser, de pratade gärna ett slags skandinaviska och tyckte inte att det var viktigt att hålla sig till ett och samma språk.

En känd språktänjare är journalisten Fredrik Skavlan. Han har satt språk-

blandning och språklig anpassning i system i sitt intervjuprogram Skavlan, som når tre miljoner tittare i både Norge och Sverige samtidigt. I Norge har han fått en del kritik för sin *svorska*, som somliga säger lite nedlåtande, medan svenskar känner sig nöjda över att de är så duktiga på att förstå norska. Men Skavlans strategi är mycket medveten; han beskriver den i en intervju i en skrift från Nordiska rådet (Arvidsson 2012: 33ff): kommunikationen går före formen, dvs. själva språkhanteringen. Han menar att vi ska använda alla hjälpmedel vi har i den internordiska kommunikationen – språkblandning, tolkning, översättning, textning och språkblandning. Och engelska, om så behövs. I annat fall kan vi ”glömma allt nordiskt samarbete”. Skavlan gör i ett nordiskt medialt sammanhang vad ungdomar i flerspråkiga storstadsområden överallt i Europa gör, och vad människor i gränsområden världen över gör, nämligen använder sina samlade språkliga resurser för att kommunicera.

En slutsats utifrån vad vi vet om hur kommunikation går till i gränsområden, och i språkkontaktsituationer över huvud taget är att internordisk kommunikation gynnas av en funktionell språksyn och en positiv inställning till hybriditet. Med en sådan syn följer också acceptans av engelska som en del i en blandrepertoar eller som en ingång i kommunikationen. Och det som gynnar internordisk kommunikation i allmänhet gynnar också integrationen av andraspråkstalare i den nordiska språkgemenskapen.

Bör språkdeklarationen revideras?

Som jag visade inledningsvis är språkdeklarationen inte bara en programförklaring för en gemensam nordisk språkpolitik utan också en explicit kategorisering – och en implicit hierarkisering – av de språk som talas i Norden, å ena sidan utifrån roll och betydelse i samhället, å andra sidan utifrån behov av stöd. I den språkpolitik för Norden som språkdeklarationen formulerar har de fastlandsskandinaviska nationella språken en särställning. Frågan är om denna hierarki är nödvändig och ändamålsenlig? I det följande förespråkar jag en översyn av språkdeklarationen, mot bakgrund av den faktiska språksituationen i Norden och med flerspråkighetsperspektivet för ögonen.

I begreppet *den nordiska språkgemenskapen* är den skandinaviska mellanförståeligheten central. Min läsning av språkdeklarationen utmynnar i ett ifrågasättande av en alltför stark betoning på den skandinaviska mellanförståeligheten på bekostnad av ett flerspråkighets- och andraspråksperspektiv. Också Börestam (2010:16) menar att ”mellanförståeligheten [som mål för nordisk språkplanering] riskerar att få en alltför mytisk koppling till modersmålskompetensen, kanske också till en identifikation av etnisk karaktär”. Begreppet *den nordiska språkgemenskapen* är problematiskt också därför att det kan ge

en föreställning om internordisk språkförståelse som permanent existerande i tid och rum snarare än potentiell och byggd på språkkontakt. En alternativ beskrivning av språksituationen i Norden vore att tala om internordisk *språkkontakt*, istället för språkgemenskap (jfr Stroud 2010: 211) – och då utan att begränsa sig till de skandinaviska språken.

Också arbetsfrågan ”Mångspråkighet och flerspråkighet” behöver ses över i ljuset av ett föränderligt samhälle. Forskare har alltmer kommit att intressera sig för inte bara mångspråkighet i samhället och flerspråkighet hos individen, utan också för interaktionen mellan språk och individers samtidiga användning av flera språk – med engelsk terminologi *translanguaging* (García 2009) eller *translingualism* (Canagarajah 2013), på svenska förslagsvis *gränsöverskridande språkanvändning*. Att både språk och människor i ökande utsträckning rör sig över nationella och andra gränser är också det en följd av globaliseringen – som inte längre är begränsad till storstäder, näringsliv och akademiska miljöer.

Att globaliseringen når ut i ”periferin” märks också genom förändrade immigrationsmönster. Europeiska och utomeuropeiska migranter söker sig inte bara till de ”traditionella” immigranländerna i Västeuropa; i Norden får numera också Finland, Island, Åland och Grönland ta emot migranter. Flerspråkiga miljöer finns inte bara i storstäderna. Glesbygdskommuner i norra Sverige välkomnar flyktingar, som man hoppas ska integreras i kommunen och vända den negativa befolkningskurvan. Migranter söker sig till landsortskommuner i både Sverige och Finland där det finns industrier med stort arbetskraftsbehov. Kort sagt, nya språkkontaktsituationer håller på att uppstå i Norden som en följd av förändrad immigration. Hur påverkar dessa den internordiska kommunikationen på sikt? Och vilken plats ska andraspråkstalarna – inhemska och utomordiska – ha i den nordiska språkpolitiken? Det är frågor som behöver tas i beaktande i en översyn av den nordiska språkdeklarationen.

Den nordiska språkgemenskapen är ett språkideologiskt begrepp, som fyller en visionär, strategisk funktion i den nordiska språkplaneringen. Men om *alla* nordbor ska passa in i denna föreställning krävs det att innebörden vidgas och fylls med mer än den skandinaviska mellanförståeligheten.

Summary

The article discusses the role of multilingualism in Nordic language planning and policy, based on a close reading of *Declaration on a Nordic Language Policy*. Further, central concepts in the discourse of language planning – e.g. the *Nordic speech community* – are analyzed with regard to their language ideological basis and the imaginaries they give rise to. It is argued that the

declaration has to be evaluated and possibly revised considering how globalization has influenced patterns of immigration and language contact. Although multilingualism is one of the four issues to work with pointed out in the declaration, a second language perspective is more or less absent. The goal that all Nordic residents should be able to communicate with one another, preferably in a Scandinavian language, ignores the fact that around a quarter of the inhabitants in the Nordic countries do not have a Scandinavian language as their mother tongue.

Lena Ekberg är professor i nordiska språk vid Lunds universitet. Hon var chef för Språkrådet 2009–2012. Sedan 2013 är hon gästprofessor vid Stockholms universitet och föreståndare för Centrum för tvåspråkighetsforskning.

Referenser

- Arvidsson, Karin, 2012: *Talar Norden med kluven tunga? Drottningen, ministern och alla vi andra om den nordiska språkgemenskapen*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Börestam, Ulla, 2008: *Samma skjorta – olika knappar. Icke-nordiska andraspråkstalaras erfarenheter av dansk-svensk språkgemenskap i Öresundsregionen*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Börestam, Ulla, 2010: Nordisk språkgemenskap ur andraspråksperspektiv. *I: Frá kálfsskinni til tölvu. Fra kalveskind til "tölva"*, s. 11–33. Reykjavík: Mennta- og menningarmálaráðuneytið.
- Canagarajah, Suresh, 2013: *Translingual Practice: Global Englishes and Cosmopolitan Relations*. Routledge: London & New York.
- Dahl, Östen, 2009: Hur nordisk är den nordiska språkgemenskapen? <http://lingvistbloggen.ling.su.se/?p=549>

- Deklaration om nordisk språkpolitik*, 2006. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Delsing, Lars-Olof och Katarina Lundin Åkesson, 2005: *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*. Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
- Ekberg, Lena, 2013: Flerspråkigheten och språkpolitiken – svenskan, engelskan och alla andra språk. I: Monica Axelsson, Marie Carlson, Qarin Francker & Karin Sandwall (red.), *Profession, Politik och Passion. Inger Lindberg som andraspråksforskare – en vänbok*, s. 121–139. Göteborgs universitet: Institutionen för svenska som andraspråk.
- García, Ofelia, 2009: *Bilingual education in the 21st century: a global perspective*. Malden, MA: Blackwell Pub.
- Holmen, Anne, 2007: Ny nordisk sprogpolitik? I: *Nordand 1-2007*, s. 103–113.
- Hyltenstam, Kenneth och Veli Tuomela, 1996: Hemspråksundervisningen. I: Kenneth Hyltenstam (red.), *Tvåspråkighet med förhinder. Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige*, s. 9–109. Lund: Studentlitteratur.
- Salö, Linus, 2012: Domänförlust som språkideologisk representation. Språkvårdens diskurser om engelskan I Sverige. I: *Nordand 2-2012*, s. 21–59.
- Språklag* (2009:600)
- Stroud, Christopher, 2010: A postliberal critique of language rights: Towards a politics of language for a linguistics of contact. I: John E. Petrovic (ed.), *International Perspectives on Bilingual Education: Policy, Practice and Controversy*, s. 191–218. New York: Information Age Publishing.

Nyskelord: flerspråkighet, språkpolitik, andraspråkstalare, andraspråksperspektiv, modersmål

